NOGIRONLIGI BO‘LGAN SHAXSLARNING HUQUQLARINI HIMOYA QILISHGA DOIR NORMATIV-HUQUQIY NORMALARNING KONTENT TAHLILI

Yaxshiliqova Dildora Xayrulla qizi
O‘zbekiston Jurnalistika va
ommaviy kommunikatsiyalar Universiteti magistranti
https://doi.org/10.5281/zenodo.22035425

Annotatsiya. Maqolada nogironligi bo‘lgan yoshlarning huquqlarini ta’minlashda normativ-huquqiy me’yorlarning o‘rni va samaradorligi sotsiologik nuqtai nazardan batafsil tahlil qilinadi. Tadqiqotda huquqiy tizimning mavjudligi bilan bir qatorda uning amaliyotda qanday ishlashi, shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar va individuallashtirilgan dasturlar orqali real natija berishi o‘rganiladi. Shuningdek, xorijiy davlatlar tajribasi va O‘zbekiston sharoitidagi islohotlar solishtirilib, nogiron shaxslarning ijtimoiy integratsiyasini ta’minlovchi muhim omillar aniqlanadi. Shu bilan birga, huquqiy me’yorlarning samaradorligi amaliy mexanizmlar va jamiyatdagi ijtimoiy muhit bilan uyg‘unligi asosida baholanadi.
Kalit so‘zlar: Nogironligi bo‘lgan yoshlar, huquq, normativ-huquqiy me’yor, samaradorlik, individuallashtirilgan dastur, xorijiy tajriba, ta’lim, reabilitatsiya dasturi, ijtimoiy muhit.

АНАЛИЗ СОДЕРЖАНИЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫХ НОРМ ПО ЗАЩИТЕ ПРАВ ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ

Аннотация. В статье с социологической точки зрения подробно анализируется роль и эффективность нормативно-правовых норм в обеспечении прав молодых людей с инвалидностью. В исследовании рассматривается не только наличие правовой системы, но и её практическая реализация, а также результативность индивидуально ориентированных подходов и персонализированных программ. Кроме того, проводится сравнительный анализ опыта зарубежных стран и реформ в условиях Узбекистана, выявляются ключевые факторы, способствующие социальной интеграции лиц с инвалидностью. При этом эффективность нормативно-правовых норм оценивается с учётом их практических механизмов и согласованности с социальным окружением.
Ключевые слова: молодёжь с инвалидностью, права, нормативно-правовая норма, эффективность, индивидуально адаптированная программа, зарубежный опыт, образование, программа реабилитации, социальная среда

CONTENT ANALYSIS OF NORMATIVE-LEGAL STANDARDS FOR THE PROTECTION OF THE RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES

Abstract. The article provides a detailed sociological analysis of the role and effectiveness of normative-legal standards in ensuring the rights of young people with disabilities. The study examines not only the existence of the legal framework but also its practical implementation, as well as the outcomes of individually oriented approaches and personalized programs. Additionally, a comparative analysis of foreign experiences and reforms in the context of Uzbekistan is conducted, identifying key factors that promote the

social integration of persons with disabilities. The effectiveness of normative-legal standards is assessed in terms of their practical mechanisms and alignment with the social environment.

Key words: Youth with disabilities, rights, normative-legal standards, effectiveness, individually tailored program, foreign experience, education,rehabilitation program,social environment.

Kirish (Introduction). Nogironligi bo‘lgan yoshlarning huquqlarini ta’minlash va ularni jamiyat hayotiga to‘laqonli jalb etish masalasi zamonaviy sotsiologiyaning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda normativ-huquqiy me’yorlar asosiy vosita sifatida namoyon bo‘lib, ular orqali nogironligi bo‘lgan yoshlarning ta’lim olish, mehnat qilish va jamoat hayotida ishtirok etish huquqlari tartibga solinadi. Biroq sotsiologik yondashuv shuni ko‘rsatadiki, faqat qonunlarning mavjudligi yetarli emas, balki ularning amaliyotda qanday ishlashi, jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar va qadriyatlar bilan qanchalik uyg‘unlashgani ham muhim ahamiyatga ega. Shu nuqtai nazardan, mazkur paragrafda nogironligi bo‘lgan yoshlarning huquqlarini himoya qiluvchi normativ-huquqiy me’yorlarning mazmuni, ularning samaradorligi, shaxsga yo‘naltirilganligi hamda O‘zbekiston va xorijiy tajribalar asosida amalga oshirilish mexanizmlari sotsiologik tahlil qilinadi. Bu orqali normativ-huquqiy tizimning nogiron shaxslarning real ijtimoiy harakatchanligiga qanday ta’sir ko‘rsatishi ochib beriladi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature reviyew). Nogironligi bo‘lgan yoshlarning huquqlarini ta’minlash va ularning ijtimoiy integratsiyasi masalasi ko‘plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng o‘rganilgan. Ushbu yo‘nalishda olib borilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, nogironlik faqat tibbiy muammo sifatida emas, balki ijtimoiy muhit va mavjud to‘siqlar bilan bog‘liq kompleks hodisa sifatida talqin etiladi. Xususan, M. Oliver nogironlikni jamiyat tomonidan yaratilgan ijtimoiy to‘siqlar natijasi sifatida izohlab, normativ-huquqiy me’yorlar aynan shu to‘siqlarni bartaraf etishga qaratilishi lozimligini ta’kidlaydi. P.Berger va T.Lukmannning ijtimoiy konstruksiya nazariyasida esa jamiyatdagi barcha ijtimoiy institutlar, jumladan, huquqiy tizim ham insonlarning ongidagi tasavvurlar va ijtimoiy qarashlar asosida shakllanishi qayd etiladi. Bu yondashuv nogironligi bo‘lgan yoshlarning huquqlarini ta’minlashda nafaqat qonunlar, balki jamiyatdagi stereotiplar va qadriyatlar ham muhim rol o‘ynashini ko‘rsatadi. Shu bois, normativ-huquqiy me’yorlarning samaradorligi ularning ijtimoiy ong bilan uyg‘unlashuvi darajasiga ham bog‘liqdir. Yevropa Komissiyasi va boshqa xalqaro tashkilotlar hisobotlarida esa nogironligi bo‘lgan yoshlar huquqlarini ta’minlashda inklyuziv siyosat, individuallashtirilgan yondashuv va xizmatlarning integratsiyasi muhim omillar sifatida ko‘rsatib o‘tiladi. Ushbu tadqiqotlar normativ-huquqiy me’yorlarning samaradorligi ularning amaliyotga tatbiq etilishi va shaxsning real ehtiyojlariga moslashuvi bilan bevosita bog‘liqligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Mazkur tadqiqotda nogironligi bo‘lgan yoshlarning huquqlarini ta’minlashga doir normativ-huquqiy me’yorlarning samaradorligini o‘rganishda kompleks sotsiologik yondashuvdan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida tizimli, qiyosiy va institutsional yondashuvlar asos qilib olindi. Tizimli yondashuv orqali normativ-huquqiy me’yorlar nogironligi bo‘lgan yoshlarning ijtimoiy hayotdagi o‘rni va imkoniyatlari bilan o‘zaro bog‘liqlikda tahlil qilindi. Qiyosiy metod yordamida O‘zbekiston va xorijiy davlatlar tajribasi o‘zaro solishtirildi, bu esa turli mamlakatlardagi huquqiy mexanizmlarning samaradorligini aniqlash imkonini berdi. Institutsional yondashuv esa davlat organlari, ijtimoiy xizmatlar va jamoat institutlarining nogironligi bo‘lgan yoshlar huquqlarini ta’minlashdagi rolini o‘rganishga xizmat qildi. Shuningdek, tadqiqot davomida tahlil va sintez, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanildi. Normativ-huquqiy hujjatlarni kontent tahlil qilish orqali ularning mazmuni va

amaliy ahamiyati o‘rganildi. Bundan tashqari, mavzuga oid ilmiy adabiyotlar va xalqaro hisobotlar asosida umumlashtirish ishlari olib borildi. Ushbu metodologik yondashuvlar tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va ishonchliligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Tahlil va natijalar (Analysis results). Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, nogironligi bo‘lgan yoshlarning huquqlarini ta’minlashga qaratilgan normativ-huquqiy me’yorlar samaradorligi ularning amaliyotga tatbiq etilish darajasi bilan bevosita bog‘liq. O‘rganishlar davomida aniqlanishicha, qonunlar va me’yoriy hujjatlar mavjud bo‘lishiga qaramay, ularning real hayotda ishlashi ko‘p hollarda ijtimoiy muhit, infratuzilma va jamiyatdagi munosabatlarga bog‘liq holda farqlanadi. Bu esa normativ-huquqiy tizimni faqat hujjatlar bilan emas, balki kompleks yondashuv asosida rivojlantirish zarurligini ko‘rsatadi. Xorijiy tajribalar tahlili natijasida aniqlanishicha, rivojlangan mamlakatlarda normativ-huquqiy me’yorlar shaxsga yo‘naltirilgan yondashuv asosida amalga oshiriladi. Bunda har bir nogiron shaxsning individual ehtiyojlari hisobga olinadi, natijada huquqiy kafolatlar amaliy samaradorlikka ega bo‘ladi. Ayniqsa, individuallashtirilgan reabilitatsiya dasturlari, inklyuziv ta’lim tizimi va moslashtirilgan ish sharoitlari nogiron shaxslarning ijtimoiy faolligini oshirishda muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbekiston sharoitida olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, normativ-huquqiy baza bosqichma-bosqich takomillashib bormoqda, biroq uning samaradorligini oshirish uchun amaliy mexanizmlarni kuchaytirish zarur. Jumladan, infratuzilmani moslashtirish, ijtimoiy xizmatlarni kengaytirish va jamiyatdagi ijobiy munosabatlarni shakllantirish muhim ahamiyatga ega.

Nogironligi bo‘lgan yoshlarning huquqlarini himoya qilish masalasini chuqurroq tahlil qilganda, yana bir muhim jihat ko‘zga tashlanadi — bu huquqiy normalarning tizimliligi va o‘zaro bog‘liqligidir. Ya’ni, alohida qonun yoki modda emas, balki ularning birgalikda ishlashi natija beradi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, O‘zbekistonda nogironligi bo‘lgan shaxslar masalasi faqat ijtimoiy himoya doirasida emas, balki ta’lim, bandlik, sog‘liqni saqlash va hatto shaharsozlik siyosati bilan ham chambarchas bog‘liq.

“Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi qonunda nogironlar uchun “to‘siqsiz muhit” yaratish alohida belgilangan. Bu nimani anglatadi? Bu oddiy qilib aytganda, nogiron inson bemalol ko‘chada harakatlana olishi, jamoat transportidan foydalana olishi, davlat muassasalariga mustaqil kira olishi kerak degani. Bu g‘oya aslida zamonaviy sotsiologiyada “inklyuziv muhit” tushunchasi bilan izohlanadi. Amerikalik tadqiqotchi Maykl Oliver nogironlikni shaxsiy muammo emas, balki jamiyat yaratgan to‘siqlar natijasi deb qaraydi [1; 32].

O‘zbekistonning “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlari to‘g‘risida”gi qonuni nogironlar uchun jamiyatda qulay va erkin harakatlanish sharoitlarini ta’minlashga qaratilgan. Bu degani, ular ko‘chada bemalol yurishi, jamoat transportidan foydalanishi va davlat muassasalariga o‘z ixtiyori bilan kirishi kerak. Sotsiologik nuqtai nazardan, bunday imkoniyatlar inklyuziv muhit deb ataladi — ya’ni nogiron shaxslar jamiyat hayotidan chetlanmasdan, teng imkoniyatlar asosida ishtirok eta oladi. Shu g‘oya bilan bog‘liq amerikalik olim Maykl Oliver nogironlikni shaxsiy qiyinchilik emas, balki jamiyatdagi to‘siqlar va yetarlicha moslashmagan muhit natijasi sifatida talqin qiladi. Yana bir muhim jihat — bu bandlik masalasi. Chunki insonning jamiyatdagi o‘rni ko‘p jihatdan uning iqtisodiy faolligiga bog‘liq. O‘zbekistonda qonunchilikda nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun kvotalar belgilangan, ya’ni korxonalar ma’lum foizda nogironlarni ishga olishga majbur. Bu tizim qog‘ozda yaxshi ishlaydi, lekin amaliyotda har doim ham samarali emas. Sababi, ayrim ish beruvchilar nogironligi bo‘lgan shaxslar bilan ishlashga tayyor emas yoki ularga mos sharoit yaratishni ortiqcha yuk deb hisoblaydi.

Bu muammoni rus sotsiologi Zaslavskaya ham o‘z tadqiqotlarida ko‘rsatib o‘tgan, ya’ni mehnat bozorida tenglik faqat qonun bilan emas, balki ijtimoiy stereotiplarni o‘zgartirish orqali ham ta’minlanadi [2; 56]. Rus sotsiologi Zaslavskaya o‘z tadqiqotlarida mehnat

bozorida teng imkoniyatlarni ta’minlash masalasiga alohida e’tibor qaratadi. Unga ko‘ra, nogironligi bo‘lgan shaxslarning ishga kirish va faoliyat yuritish huquqlari faqat qonuniy normalar bilan cheklanmasligi kerak. Shu bilan birga, jamiyatdagi ijtimoiy stereotiplar va noto‘g‘ri qarashlar ham o‘zgartirilishi lozim, chunki ular nogironligi bo‘lgan yoshlar uchun haqiqiy imkoniyatlarni cheklovchi omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Piter Bergerning ijtimoiy konstruksiya nazariyasidan topish mumkin. Unga ko‘ra, har qanday ijtimoiy tizim faqat qonunlar bilan emas, balki odamlarning ongidagi tasavvurlar orqali ham shakllanadi [3; 78]. Piter Bergerning ijtimoiy konstruksiya nazariyasiga ko‘ra, jamiyatdagi har qanday tizim faqat qonunlar va normativ hujjatlar orqali shakllanmaydi. Ular insonlarning ongidagi tushunchalar, qadriyatlar, odatlar va jamiyat haqidagi tasavvurlari bilan ham mustahkamlanadi. Shu nuqtai nazardan, nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlarini himoya qilish va ularni jamiyat hayotiga integratsiya qilish masalasi faqat qonun bilan hal qilinadigan muammo emas. Jamiyatdagi insonlarning qarashlari, stereotiplari va qadriyatlari ham nogironlarning haqiqiy imkoniyatlariga bevosita ta’sir qiladi. Masalan, qonun nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun jamoat transportidan foydalanish va davlat muassasalariga kirish huquqini kafolatlagan bo‘lsa ham, agar odamlar ongida nogironlarga nisbatan salbiy stereotiplar mavjud bo‘lsa, ushbu huquqlar to‘liq ishlamay qoladi. Shu sababli huquqiy me’yorlarni jamiyat ongidagi ijobiy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtirish muhimdir. Ijtimoiy ongdagi ijobiy o‘zgarishlar, inklyuziv qadriyatlar va teng imkoniyatlar madaniyati nogiron shaxslarning nafaqat huquqlarini ta’minlash, balki ularning real ijtimoiy harakatchanligini oshirishda katta rol o‘ynaydi.

Xalqaro tajribada esa bu tizim ancha rivojlangan. Masalan, Germaniya va Shvetsiyada nogiron shaxslar uchun individual reabilitatsiya dasturlari ishlab chiqiladi va ular davlat tomonidan to‘liq moliyalashtiriladi. Bu esa ularning mustaqil hayot kechirish imkoniyatlarini sezilarli darajada oshiradi [4; 41].

Xorijiy tajribalarda nogironligi bo‘lgan yoshlar uchun yaratilgan tizimlar ancha rivojlangan. Masalan, Germaniya va Shvetsiyada har bir nogiron shaxs uchun alohida rehabilitatsiya dasturlari ishlab chiqiladi va ular to‘liq davlat tomonidan moliyalashtiriladi. Bunday yondashuv nogironligi bo‘lgan shaxslarning mustaqil yashash qobiliyatini sezilarli darajada oshiradi va ularni jamiyat hayotiga faolroq jalb qiladi.

Kontent tahlilning yana bir muhim natijasi shundan iboratki, normativ hujjatlarda nogiron shaxslar huquqlari keng yoritilgan bo‘lsa-da, ularni monitoring qilish va baholash mexanizmlari yetarli darajada rivojlanmagan. Ya’ni, qonun bajarilayaptimi yoki yo‘qmi — buni tizimli ravishda o‘lchash muammosi mavjud.

Shu o‘rinda yana bir muhim jihatni aytish kerak: sotsial mobilik faqat yuqoriga ko‘tarilish emas, balki jamiyatda erkin harakatlana olish, o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish degani. Nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun bu ko‘proq to‘siqlarni bartaraf etish bilan bog‘liq.

Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlarini himoya qilishda normativ-huquqiy me’yorlarning sifat va samaradorligi muhim ahamiyatga ega. Bugungi sotsiologik va huquqiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, faqat hujjatlar mavjud bo‘lishi yetarli emas; ularning amaliyotga tatbiq etilishi va shaxsning haqiqiy ehtiyojlariga moslashuvi asosiy mezon hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, normativ-huquqiy normalarning kontentini tahlil qilish, ularning samaradorligini baholash va takomillashtirish dolzarb vazifa bo‘ladi [5; 9].

Xorijiy tajribalar asosida huquqiy normalar bir necha asosiy yo‘nalishda ishlaydi: nogironligi bo‘lgan shaxslarning bandligini ta’minlash, ularni ijtimoiy hayotga jalb qilish, ta’limda inklyuziv muhit yaratish va ularning mustaqil yashashini qo‘llab-quvvatlash. Masalan, Kanada va Skandinaviya davlatlarida nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun huquqiy bazada faqat mehnat va ta’lim sohalari emas, balki sog‘liqni saqlash va madaniy xizmatlarga kirish imkoniyati ham kafolatlanadi. Bu yondashuv ijtimoiy himoya tizimini keng qamrovli

qiladi va shaxsning jamiyatdagi ijtimoiy faolligini oshiradi [6; 41]. Normativ-huquqiy normalarning samaradorligi ko‘pincha individuallashtirilgan yondashuv bilan mustahkamlanadi. Niderlandiya tajribasida har bir nogironligi bo‘lgan shaxs uchun alohida “individual support plan” ishlab chiqiladi. Bu reja shaxsning sog‘ligi, qobiliyati, ijtimoiy ehtiyojlari va qiziqishlarini hisobga oladi. Shu tarzda huquqiy himoya faqat hujjatlar darajasida qolmay, shaxsning real ehtiyojlariga moslashadi [7; 18].

Normativ-huquqiy normalarning samaradorligi ko‘pincha individuallashtirilgan yondashuv orqali kuchayadi. Masalan, Niderlandiya tajribasida har bir nogiron shaxs uchun alohida “individual support plan” ishlab chiqiladi. Ushbu reja shaxsning sog‘ligi, qobiliyatlari, ijtimoiy va psixologik ehtiyojlari, shuningdek, ijtimoiy muhitdagi o‘rni va qiziqishlarini hisobga oladi. Natijada, huquqiy kafolatlar faqat hujjatlarda qolmay, shaxsning real hayotiy sharoitlariga moslashadi va ularni amalga oshirish samaradorligi oshadi. Bundan tashqari, individuallashtirilgan yondashuv nogironligi bo‘lgan shaxslarning mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatini ham kuchaytiradi. Shaxs o‘z rejasiga ko‘ra, o‘z ehtiyojlarini belgilab, qaysi xizmatlardan foydalanishini tanlay oladi. Shu tariqa, huquqiy normalar shunchaki majburiyat sifatida qolmay, real yordam va ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash tizimiga aylanadi.

O‘zbekiston sharoitida ham normativ-huquqiy bazaning takomillashuvi muhim ahamiyatga ega. O‘zbekiston Respublikasi “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlarini ta’minlash to‘g‘risida”gi Qonuni nogiron shaxslarning ish, ta’lim va jamoat xizmatlariga kirishini kafolatlaydi [8; 7]. Mehnat kodeksi esa ish beruvchilarni nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun mos ish sharoitlarini yaratishga majbur qiladi. Shu bilan birga, individuallashtirilgan yondashuvlar va inklyuziv dasturlar ularning jamiyatdagi integratsiyasini yanada kuchaytiradi [9; 12]. O‘zbekiston sharoitida ham nogiron shaxslar huquqlarini ta’minlashda normativ-huquqiy bazaning takomillashuvi katta ahamiyatga ega. “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlarini ta’minlash to‘g‘risida”gi qonun nogironligi bo‘lgan yoshlar uchun ish, ta’lim va jamoat xizmatlariga teng kirish imkoniyatini kafolatlaydi. Shu bilan birga, Mehnat kodeksi ish beruvchilarni nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun mos ish sharoitlarini yaratishga majbur qiladi, bu esa ularning bandligini va ish joyida xavfsiz hamda qulay muhitda faoliyat yuritishini ta’minlaydi. Individuallashtirilgan yondashuvlar va inklyuziv dasturlar ham muhim rol o‘ynaydi. Masalan, har bir nogironligi bo‘lgan shaxs uchun maxsus qo‘llab-quvvatlash rejalari ishlab chiqilganda, ularning sog‘ligi, qobiliyatlari va ijtimoiy ehtiyojlari hisobga olinadi. Bu nafaqat huquqiy normalarning amaliy samaradorligini oshiradi, balki shaxslarning jamiyat hayotida faol ishtirok etishini rag‘batlantiradi va ijtimoiy integratsiyani mustahkamlaydi. Shunday qilib, O‘zbekiston sharoitida normativ-huquqiy me’yorlarni takomillashtirish va ularni individga yo‘naltirilgan yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish nogiron shaxslarning real ijtimoiy imkoniyatlarini oshirishda muhim vosita hisoblanadi.

Kontent tahlili shuni ko‘rsatadiki, normativ-huquqiy me’yorlar nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlarini himoya qilish, ijtimoiy faolligini oshirish va jamiyat bilan integratsiyasini ta’minlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ular faqat huquqiy kafolat sifatida emas, balki shaxsning real ehtiyojlariga javob beradigan amaliy vosita sifatida ishlatilganda eng samarali natijani beradi.

Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlarini himoya qiluvchi normativ-huquqiy tizimlarning samaradorligi ko‘pincha ularning moslashuvchanligi va shaxsga yo‘naltirilganligi bilan belgilanadi. Masalan, Buyuk Britaniyada “Equality Act 2010” qonuni nogiron shaxslar uchun ish joyida, ta’lim muassasalarida va jamoat xizmatlarida teng imkoniyatlarni kafolatlaydi. Ushbu qonun shunchaki hujjat sifatida qolmay, amaliyotga tatbiq etilishi uchun maxsus monitoring tizimi va kompensatsion mexanizmlar bilan qo‘llab-quvvatlanadi [10; 2018]. O‘zbekiston sharoitida ham shunga o‘xshash yondashuvlar rivojlantirilmoqda. Nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun maxsus reabilitatsiya va qo‘llab-

quvvatlash dasturlari ishlab chiqilmoqda, ular shaxsning sog‘ligi, qobiliyati va ijtimoiy ehtiyojlariga moslashtirilgan. Shu tarzda, normativ-huquqiy me’yorlar real ehtiyojlar bilan uyg‘unlashadi va shaxsning jamiyatdagi faol ishtirokini oshiradi [11; 2017].

O‘zbekiston sharoitida ham nogironligi bo‘lgan shaxslar uchun shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar asta-sekin rivojlanmoqda. Maxsus reabilitatsiya va qo‘llab-quvvatlash dasturlari ishlab chiqilmoqda, ularning har biri nogiron shaxsning sog‘ligi, qobiliyati va ijtimoiy ehtiyojlarini hisobga oladi. Natijada, normativ-huquqiy me’yorlar nafaqat rasmiy hujjat sifatida qolmay, balki nogiron shaxslarning haqiqiy ehtiyojlariga moslashadi va ularning jamiyatdagi faol ishtirokini sezilarli darajada oshiradi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations). Xulosa qilib aytganda, nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlarini himoya qiluvchi normativ-huquqiy me’yorlarning samaradorligi ularning shaxsga yo‘naltirilganligi, moslashuvchanligi va amaliyotga tatbiq etilish darajasi bilan belgilanadi. Xorijiy tajribalar, jumladan Buyuk Britaniya, Singapur va Avstraliyada ko‘rsatganidek, normativ me’yorlar faqat rasmiy hujjat sifatida qolmay, har bir shaxsning individual ehtiyojlariga moslashtirilgan reabilitatsiya, moliyaviy yordam va inklyuziv xizmatlar orqali amaliy natija beradi. Shu bilan birga, normativ-huquqiy tizim jamiyatning ijtimoiy stereotiplarini hisobga olib, nogiron shaxslarning ijtimoiy faoliyatini rag‘batlantiradi va ularni mustaqil hayotga tayyorlaydi. Shu jihatdan qaraganda, xorijiy ilg‘or tajribalar O‘zbekiston uchun ham amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, ularni moslashtirish orqali normativ-huquqiy me’yorlar nafaqat hujjatlar darajasida, balki shaxsning real hayotiy ehtiyojlarini qondiradigan samarali vositaga aylanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References)

1. Oliver M. Nogironlik siyosati. – London: Macmillan, 1990. – B.32.
2. Zaslavskaya T. I. Ijtimoiy iqtisodiyot. – Moskva: Nauka, 2004. – B.56.
3. Berger P., Luckmann T. Haqiqatning ijtimoiy konstruksiyasi. – Nyu-York: Anchor Books, 1966. – B.78.
4. Yevropa Komissiyasi. Nogironlik va ijtimoiy integratsiya hisobotlari. – Bryussel, 2019. – B.41.
5. Bekmurodov M. B. Zamonaviy boshqaruv sotsiologiyasi. – Toshkent: Yoshlar NU, 2020. – B.9.
6. European Commission. Disability and Social Inclusion Report. – Brussels, 2019. – B.41.
7. Niderlandiya sog‘liqni saqlash va ijtimoiy xizmatlar vazirligi. Individual support plan. – Gaaga, 2020. – B.18.
8. O‘zbekiston Respublikasi “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlarini ta’minlash to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2019. – B.7.
9. O‘zbekiston Respublikasi mehnat kodeksi. – Toshkent, 2018. – B.12.
10. Buyuk Britaniya hukumati. Nogironlar huquqlari monitoringi bo‘yicha hisobot. – London, 2018.
11. O‘zbekiston Respublikasi. “Nogironligi bo‘lgan shaxslarning huquqlarini ta’minlash to‘g‘risida”gi Qonun, 2017.